

Valtakunta tuhon tiellä

Kaarle Sanfrid Laurilan mietteet Saksan romahduksesta 1918 – 1919

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Aate- ja oppihistoria

Kandidaatin tutkielma

3.10.2018

Aake Mäkelä

Sisällysluettelo

Johdanto.....	3
1. Intellektuelli vuosien takaa.....	5
2. Kiertomatkan alkutaival.....	7
2.1. Kohti Berliiniä.....	7
2.2. Pääkaupungissa.....	8
3. Saksan sydänmailla.....	11
4. Romahduksen tiellä.....	14
4.1. Vallankumous ja spartakistikapina.....	14
4.2. Kuinka Saksa sortui?.....	16
Loppulause.....	19
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	20

Johdanto

Vuosi 1918 oli suomalaisille erittäin merkittävä, vaikkakin verinen vuosi. Sisällissodan jälkeen kansalaisten välinen kahtiajako oli syvempi kuin koskaan ennen. Valkoisten ja punaisten viha toisiaan kohtaan jatkui vuosikausia sodan jälkeen.¹ Kaiken kukkuraksi Suomi itsenäisyydestään huolimatta joutui Saksan keisarikunnan etupiiriin miltei vuoden 1918 loppuun asti, kun Saksa kutsui itse itsensä Suomen avuksi. Saksan kohdalla kyseessä olikin tarkoitus avata uutta rintamaa Venäjää vastaan Pietarin valtaamiseksi.² Suomi jäi Saksan alaiseksi ensimmäisen maailmansodan loppuun asti, kunnes Saksa ajautui romahduksen syövereihin. Mutta vuodet 1918 ja 1919 olivat kenties vielä merkittävämpiä ja myös surullisempaa aikaa nimenomaan Saksan keisarikunnalle. Tappio ensimmäisessä maailmansodassa merkitsi keisarivallan lakkauttamista ja merkittävien maa-alueiden luovutusta Ranskalle ja Puolalle. Saksalaisten mielialaan vaikutti sotaväsymys, tappion tuoma masennus ja häpeä. Saksan keisarikunnan tuhkista nousi tilalle Weimarin tasavalta, jonka tehtäväksi jäi ensimmäisen maailmansodan tappion tuomien vaikeuksien selvittäminen.

Tätä kaikkea oli todistamassa suomalainen tutkija ja professori Kaarle Sanfrid Laurila (1876 – 1947). Hän oli matkustanut Saksan Berliiniin vielä ensimmäisen maailmansodan vallitessa. Laurila viipyi Saksassa syyskesästä 1918 kevätkesään 1919.³ Kuten vuosista voikin päätellä, hänen matkansa osui erittäin vaiherikkaaseen ajankohtaan. Hänen näkemyksistään painettiin jälkeenpäin vuonna 1920 kirja *”Kun Saksa sortui. Muistelmia ja vaikutelmia Saksan luhistumisajalta 1918-19”*.

Laurilalta löytyy paljon kirjallisuutta, mutta on myönnettävä, että kuulen kyseisen professorin nimen ensimmäistä kertaa. Tämä johtuu tosin siitä, että Laurila oli ensisijaisesti suomalaisen estetiikan tutkija ja taiteen professori, sekä ranskan ja saksan kielen opettaja. Jälkimmäisestä voikin päätellä, miksi hän lähti Saksaan. Toisaalta suomalaiset professorit, intellektuellit ja tutkijat olivat matkustaneet Saksaan pitkin 1800-lukua ja 1900-luvun alkua. Suomessa olikin vahva saksalaissuuntautuminen niin tieteen, taiteen kuin myös kulttuurin saralla.⁴ Olihan Suomella myös kaavailtuna saksalainen kruununprinssi kuninkaaksi.⁵ Kuitenkin tämä antaa minulle mahdollisuuden tarkastella Laurilan aatemaailmaa ja suhtautumista keisariajan Saksaan ja saksalaisiin. Laurilasta ei

¹ Kaartinen *et al.* 2016, 14.

² Hentilä & Hentilä 2016, 45.

³ Laurila 1920, 7.

⁴ Hentilä & Hentilä 2016, 373.

⁵ Paasivirta 1984, 131.

ole ilmeisesti tehty tutkimusta aikaisemmin ainakaan aatehistorian osalta, joten tämä lienee ensimmäinen, mikä nimenomaan koskee hänen suhtautumistaan toista kansakuntaa kohtaan.

Tutkimukseni maantieteellinen rajaus on Saksan keisarikunta. On mainittava, että Laurilan matka Saksaan kuitenkin keskittyy Saksan sydänmaille, joten ensimmäisen maailmansodan aikana valloitetut alueet eivät niinkään nouse esille. Poikkeuksena ovat välietapit kohti Saksaa. Ajallinen rajaukseni on pitkälti vuodet 1918 ja 1919, joiden tapahtumat vaikuttivat saksalaisiin, sekä Laurilaan, kun hän viipyi Saksassa. Laurila käsittelee kirjassaan Saksan sortumisen syitä, jotka ovat mielenkiintoisia. Hänen näkemykset toisaalta ovat osuvia mutta myös hiukan poikkeavia nykytutkijoiden näkökantoihin verrattuna. Esittelen myös Laurilan taustaa, jotta Laurilan näkemyksille ja aatemaailmalle saataisiin jonkinlainen perusta.

Tutkimustehtäväkseni olen valinnut Kaarle Laurilan näkemykset Saksan romahdukseen ja suhtautumisen Saksaan. Olen muotoillut tutkimuskysymykset tähän muottiin: 1) Millainen asenne Laurilalla oli Saksaa kohtaan sodan lopulla? 2) Kuinka Laurila suhtautui romahdukseen? Tarkastelen siis aihetta pitkälti Laurilan omia näkökantoja ja ajatuksia havainnoiden. Tulen vertailemaan näitä ajatuksia hiukan nykytutkijoiden tulkintoihin, varsinkin romahdusten syiden tullessa esille. Tutkimukseni rakenne on kronologinen, jotta voitaisiin nähdä Laurilan mahdolliset asenteenmuutokset, jotka kohdistuvat saksalaisiin. Tarkastelen Laurilan ajatuksia, kun hän on tulossa ja saapuu Berliiniin, hänen ollessa kiertomatalla, ja lopulta kun Saksa romahtaa sodan päätteeksi. Tutkimusmetodinani toimii kriittinen lähiluku, jossa ajatukset ja toiminnat tulee ymmärtää oman aikansa kontekstissa.⁶ Kriittinen kuuluukin olla, sillä Laurila itsekin toteaa oman kirjansa alkupuheessa, että hänellä on ollut mahdollisuus korjata joitain ajatuksia tai näkemyksiä, mutta ei ole niin kuitenkaan tehnyt.⁷

Varsinaisena lähdeaineistona toimii Laurilan kirjoittama kirja *"Kun Saksa sortui. Muistelmia ja vaikutelmia Saksan luhistumisajalta 1918-19"*. Kirja on painettu vuonna 1920, kuten aiemmin totesin, ja siitä ei ole tehty sen jälkeen uusia painoksia. Täten voin sanoa melko varmasti, että lähdekriittisiä ongelmia tuskin tulee vastaan. Olen täydentänyt tutkimustani yleisellä tutkimuskirjallisuudella, jotka koskevat ensimmäistä maailmansotaa ja Weimarin tasavaltaa ja sen alkutaivalta, jotka ovat päteviä käsittelemään tuota aikaa ja sen tapahtumia.

⁶ Hyrkkänen 2002, 35.

⁷ Laurila 1920, 7.

1. Intellektuelli vuosien takaa

Kuten aiemmin tuli todettua, Laurilan kirjallinen tuotanto on suhteellisen laaja, jonka vuoksi onkin hiukan outoa todeta, että hänestä ei kuule juurikaan puhuttavan ainakaan historiantutkimuksen puolella. Tämä tosin johtunee siitä, että hän oli ennen kaikkea taiteen ja estetiikan tutkija ja taiteen professori. Laurila tunnetaan kenties parhaiten hänen estetiikan kirjoistaan ”*Johdatus estetiikkaan*” ja ”*Estetiikan peruskysymyksiä*”.⁸ Hän ei juurikaan kerro itsestään kirjassaan ”*Kun Saksa sortui*”. Sen sijaan hän viittaa itseään ”muukalainen Suomesta” tai vain ”muukalainen”. Olen ottanut hänestä selvää lähinnä Kansallisbiografiasta. Hänen esitteleminen on mielestäni olennaista, jotta hänen taustansa pohjalta voitaisiin saada käsitys hänen ajatusmaailmastaan ja persoonallisuudestaan, kun alan käsittelemään hänen matkaansa Saksan keisarikunnassa.

Kaarle Sanfrid Laurila syntyi Kalajoella 1. kesäkuuta vuonna 1876 maanviljelijäperheeseen. Hän valmistui ylioppilaaksi Oulun suomalaisessa lyseossa, jonka jälkeen hän ryhtyi opiskelemaan germaanista sekä romaanista filologiaa yliopistossa.⁹ Hän väitteli filosofian tohtoriksi vuonna 1907, jonka jälkeen hän teki pitkän uran Helsingin suomalaisessa lyseossa saksan- ja ranskankielen vanhempana lehtorina vuodesta 1909 vuoteen 1929.¹⁰ Tämän lisäksi Laurila toimi muutaman vuoden ajan Valvoja-lehden päätoimittajana vuosina 1911 – 1913. Laurila sai myös kansainvälistä huomiota hänen väitöskirjallaan ”*Versuch einer Stellungnahme zu den Hauptfragen der Kunstphilosophie*”. Olennaista tutkimukselleni on hänen aikansa töissä Berliinissä Suomen lähetystön sanomalehtiosastossa vuonna 1918 – 1919, jolloin hän teki myös kiertomatkinsa Saksan sydänmaille sodan lopulla. Kiertomatkinsa jälkeen hän oli todistamassa Saksan keisarikunnan romahdusta henkilökohtaisesti.

Laurila oli Suomen kansanvalistusseuran jäsen vuodesta 1918 lähtien hänen kuolemaansa saakka. 1930-luvulla hän ryhtyi myös keskustelemaan moraalista, päiväpolitiikasta ja yhteiskunnallisista asioista sekä siveellisyydestä. Hän olikin erityisen jyrkkä, kun puhuttiin luonnonvastaisista vieteistä, pornografiasta ja bolshevismista.¹¹ Varsinkin jälkimmäinen sai paljon arvostelua osakseen Laurilan taholta.

⁸Koskela 2005.

⁹ Koskela 2005.

¹⁰ Koskela 2005.

¹¹ Koskela 2005.

Myöhempinä vuosinaan hän mielellään etsi niin taiteesta kuin moraalista mädäntyneisyyksiä ja arvosteli niitä hyvinkin raivokkaasti, oli kyseessä sitten hänen mielestään siveetön asia tai bolshevistinen tunne, henki tai luonne.¹² Hänen oppilaansa sanoivat, että heidän entinen opettajansa saattoi olla tarpeen tullen hyvinkin ankara näkemyksissä ja puolusti omia näkökantojaan kärkkäästi, vaikka olikin työlleen tunnollinen.¹³ Hänen todettiin olevan erityisen halukas jopa riitelyihin osoittaakseen näkemyksensä tieteellisyyden.¹⁴ Kaarle Sanfrid Laurila kuoli 15. päivä syyskuuta vuonna 1947.

Laurila oli konservatiivinen moralisti, jolle tieteellisyys estetiikassa kuin lähes missä tahansa asiassa tulisi olla vahvasti esillä, mutta loppukädessä hänen omilla tulkinnoilla ja mielipiteillä oli suurempi painoarvo, joten objektiivisuus ei ollut hänen parhaimpia puoliaan. Aatemaailmaltaan hän oli oikeistolainen ja porvarillinen. Nämä asiat ovat olennaisia, kun alan käsittelemään hänen matkaansa Saksaan, sillä hänen mielipiteensä ovat läsnä jatkuvasti. Hän ei varsinaisesti kirjassaan kerro yhtäkään syytä hänen vihalleen sosialistisia aatteita kuten bolshevismia kohtaan, mutta kun ottaa huomioon Suomen tilanteen vuonna 1918, henkilö kuului joko valkoisiin tai punaisiin.

¹² Koskela 2005.

¹³ Koskela 2005.

¹⁴ Koskela 2005.

2. Kiertomatkan alkutaival

2.1. Kohti Berliiniä

Laurilan matka kohti Saksan pääkaupunkia alkoi heinäkuussa, jolloin ensimmäisen maailmansodan viides vuosi alkoi. Hän mainitsee matkan alkuajan olevan vielä sitä hetkeä, kun Saksan armeijan voittoisuudesta kevätoffensiivin (*Kaiserschlacht*) aikana laulettiin jopa Virossa ja Latvian Riikassa asti.¹⁵ Kevätoffensiivin aikana Saksan armeija pääsi puskemaan jo Amiensiin ja oli vain kahden päivämarssin päästä Pariisista, joten läpimurto oli tosiasia.¹⁶ Tämä oli mahdollista, koska saksalaiset saivat siirrettyä itärintamalta sotilaita länsirintamalle bolshevikkien irtauduttua sodasta Saksan pakotettua heidät rauhaan.¹⁷ Tällainen riemuisuuden mielentila saattoi hyvinkin olla läsnä Saksan rahvaan keskuudessa, mutta että ihmiset ilakoivat Virossa saakka, lienee hiukan liioiteltua. Heinäkuussa Saksan armeija alkoi itseasiassa taistellen perääntyä Ranskasta voittamiltaan alueilta, kun lopullista voittoa ei saatu.¹⁸

Hänen matkansa alkoi Suomesta, mutta hän teki muutaman pysähdyksen Saksan hallitsemassa Viron Tallinnassa ja Latvian Riikassa. Matkan alkuvaiheessa Tallinnassa hän tuo tyytymättömyyttä entiseen Venäjän tsaarin hallitsemaan Viroon, jolloin hänen sanojensa mukaan ”kaikki oli sotkuisempaa”, kun taas Saksan hallinnassa kaikki on paljon siistimää kuin ennen.¹⁹ Mutta suuremman ylistyksen saa Riika, joka oli tunnettu kauneudestaan ja monimuotoisuudestaan. Laurilan mukaan tämä kaupunki oli kuin uudesti syntynyt:

”Se venäläinen vale- ja pakkoväri, jota oli täytynyt useimpien elinkautensa kantaa, oli riisuttu pois kuin ainakin irtonainen valenahka. Huomatkaa! Olemme saksalaisia! Tätä teki tavallaan itse kaupunkikin.”²⁰

Kuten tästä näkee, Laurila suorastaan suitsuttaa saksalaisuutta ja huomauttaa, että latvialaiset olivat kutsuneet Saksan vapauttamaan Riikan venäläisen sarron yöstä. Venäläisten lippujen tilalle pystytettiin Saksan kotkaliput. Tämä kuitenkin oli Riikan venäläisiltä pois, mutta Laurila ei sitä mainitse. Hän kuvailee kaupungin eri monumentteja ja antaa niistä Saksalle kiitoksen, sillä hänen

¹⁵ Laurila 1920, 11.

¹⁶ Torbacke *et al.* 1995, 217-218.

¹⁷ Zetterberg *et al.* 1993, 223.

¹⁸ Zetterberg *et al.* 1993, 240.

¹⁹ Laurila 1920, 12.

²⁰ Laurila 1920, 15.

mukaansa Riikahan on todellisuudessa saksalaisten hansakauppiaiden perustama kauppapaikka, jota se nyt vihdoin pääsi uudelleen esittämään.²¹ Hän iskee venäläistä vaikutusta vastaan vielä hyökkäävämmiin toteamalla, että oli sitten kyseessä Aleksanterit, Iivanat, Katariinat, Pietarit tai Nikolait, he vain ehkäisevät ja tukehduuttavat kansaa ja niin aineellista kuin myös kulttuurillista perintöäkin.²² Eikös tätä periaatetta voitaisi soveltaa miltei jokaiseen kansakuntaan, jotka ovat valloittaneet muita kansoja, esimerkiksi Roomaa tai mongolivaltakuntaa?

Laurilan näkemykset venäläisestä kulttuurista ovat esittämien väitteiden perusteella kuin itse pahuuden ruumiillistuma, jota saksalainen kulttuuri pyrkii kukistamaan. Venäläisten ja oikeastaan bolshevikkien tulo sodan jälkeen alueelle aiheutti suorastaan Laurilan sanoin ”veriorgiat”. Ainakin 6000 kuoli bolshevikkien suorittamien murhien toimesta.²³ Minusta on sikäli tragikoomista se, että Laurila itse moittii, miten entisten venäläisten tsaarien päätökset voidaan tuomita, ja moittia yhä venäläistä rahvasta heidän johtajien toimista. Hän myöntää sen, että ovathan saksalaisetkin maaherrat saaneet häpeää niskoilleen, mutta eihän nykyistä saksalaista sukupolvea voida niistä syyttää. Mutta kuten osoitin kuvaillessani Laurilaa henkilönä ja professorina, objektiivisuus ei ole hänen vahvimpia puoliaan. Miksi hän on venäläistä kulttuuria vastaan, hän itse sitä sano, ainakaan suorasanaisesti. Voi olla, että Venäjän suorittamat venäläistämistoimet autonomian ajan lopussa saivat hänet suuttumaan. Toisaalta hän astuu harhaan jo siinä, että hän näyttää yhdistävän bolshevismia ja venäläisen kulttuurin keskenään. Hän avoimesti näyttää tukevan saksalaisten kulttuurihegemoniaa, joka kattaisi valtaosan Eurooppaa.

2.2. Pääkaupungissa

Saavuttuaan Berliiniin kaikki on Laurilan mukaan jopa hämmästyttävän ennallaan. Maa, joka sotii jo viidettä vuotta, ei näyttänyt päällepäin mitään heikkouden merkkejä ihmisissä tai kaupunkielämässä. Teatterit, oopperat ja eläintarhat ovat täynnä saksalaisia, viettämässä aikaansa kuin mitä tahansa arkipäivää.²⁴ Kuitenkin Laurilan mukaan ei tarvitse kauaa viipyä huomatakseni, että tämä on enemmän tai vähemmän kulissia. Kahvilat tai ravintolat eivät taasen juuri väenpaljoudella herättäneet huomiota, kuten arvata saattoi. Totalitaarisien sodan mukaisesti Saksan sotavoimat ja sotaponnistelut veivät miltei kaikki elintarvikkeet ja autot sekä pyörät, joten monissa

²¹ Laurila 1920, 16.

²² Laurila 1920, 18.

²³ Laurila 1920, 20.

²⁴ Laurila 1920, 31.

paikoissa ei ole juurikaan paljoo mitä tarjota.²⁵ Tämän seurauksena elintarvikkeiden hinnat olivat peräti nelinkertaistuneet.²⁶ Jälkimmäistä tukee Laurilan henkilökohtainen kokemus, jossa hän menee tavarataloon, joka ammottaa tyhjyyttään, ja jäljellä olevat myytävien tuotteiden hinnat ovat pilvissä. Säännöstelyn seurauksena joihinkin tarvikkeisiin saattoi joutua hakemaan viranomaiselta lupapaperin, joka oli byrokratiahelvetin takana.

Entä mikä on saksalaisten mielialan laita? Laurila toteaa, että Saksan vapaaseen tiedonvälitykseen ei niinkään tule luottaa, sillä sieltä tulee vain propagandaa, jota päättäjät levittävät tappiomielialan vähentämiseksi.²⁷ Sensuuri ei todellakaan ollut epätavallista sodan kummallakaan osapuolella. Ympärysvallat propagandassaan levittivät sanomaansa sen jälkeen, kun Amerikan Yhdysvallat liittyi sotaan. Koko maailma on Saksaa vastaan, se ruokki voimansa faktoista.²⁸

Laurila ikään kuin jakaa saksalaiset kolmeen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä ihmisiä ovat lojaaleja keisarikunnalle ja uskovat Saksan voittoon. Toinen ryhmä on skeptinen Saksan voittoon, mutta eivät niinkään usko lopulliseen antautumiseen. Lopuksi ovat ne, jotka haluavat rauhan hinnalla millä hyvänsä. Suurimman myötätunnon Laurila antaa ihmisille, jotka eivät välttämättä usko suureen voittoon, mutta ovat silti valmiit antamaan kaikkensa, sillä muuten kaikki uhraukset olisivat olleet turhia. Tämä kuvastaa patriotismia ja uhrautumista isänmaalle, jota Laurila pitää suuressa arvossa. Vähiten hän antaa myötätuntoa niille, jotka haluavat sovinnon välittömästi, kun he eivät jaksakaan enää jatkaa ja haluavat nähdä omat rakkaansa. Laurilan mukaan upseeristo ja varakkaampi porvaristo oli sodan jatkamisen kannalla. Pikku porvaristo ja työväenluokka taas sovinnon puolella:

”Nämä piirit Saksassahan ovat vanhastaan olleet suuressa määrin vailla tervettä valtiollista vaistoa ja oikeaa todellisuuden tajua ja sen vuoksi taipuvaiset teoreetisoivaan fraasi- ja kannunvalantapolitiikkaan.”²⁹

Tällainen mentaliteetti on mielestäni subjektiivisesti sanottuna hyvin julmaa niitä kohtaan, jotka haluavat vain nähdä rakkaansa. Mutta toisaalta Laurilan näkemyksen voi ymmärtää niinkin, että antaa sotilaiden sotia. Ei heitä tarvitse häiritä rahvaan ongelmilla. Tämä voidaan tiivistää siten, että ne ihmiset, jotka ovat valmiita kantamaan raskaan taakan kansakunnan tulevaisuudesta ja valmiita uhraamaan sen olemassaolon turvaamiseksi asettamalla valtio oman edun edelle, tulisi päättää

²⁵ Turk 1999, 96.

²⁶ Zetterberg *et al.* 1993, 234.

²⁷ Laurila 1920, 51.

²⁸ Torbacke *et al.* 1995, 219.

²⁹ Laurila 1920, 52.

asioista ja ohjata muita, heikoimpia. Näistä merkeistä alkaa Laurilan varsinainen kiertomatka Saksassa.

3. Saksan sydänmailla

Laurilan kiertomatka ei kata koko Saksaa, vaan keskittyy keski-Saksaan ja länsi-Saksaan. Hänen matkansa oli seuraava; Berliinistä Jenaan, Esseniin, Reininmaalle ja siellä oleviin kaupunkeihin Kölniin ja Bonniin, Rüdeshelmiin, ja sieltä Frankfurtiin, lopulta palaten takaisin Berliiniin. Kiertomatka voidaan toisaalta venyttää vielä Saksan romahduksen jälkeenkin, sillä Laurila piipahtaa Weimarin tasavallan nimellisessä kaupungissa Weimarissa, jonka jälkeen hän matkaa takaisin Berliiniin ja sieltä kohti kotia. Kiertomatka alkoi varsinaisesti lokakuussa, jolloin Suomesta saapui Saksan hallituksen kutsumana vierailuretkikunta, jossa Laurila oli mukana. Laurila itse sanoo, että tätä vierailua ei olisi tehty, mikäli luhistuminen olisi ollut aivan varmaa.³⁰

Jenan kaupungissa ollessaan Laurila nostaa useaan otteeseen esille sen, kuinka Jena on suorastaan tunnettu suomiystävyydestään. Rudolf Eucken ja kirjailija Brauswetter ovat edesauttaneet Suomea ja tehneet suomalaista kirjallisuutta tunnetuksi Saksassa.³¹ Yhtään esimerkkiä siitä, kuinka he ovat olleet Suomea jollain tavalla auttamassa ei kuitenkaan Laurilan kirjassa anneta. Retkikunnalle tarjottiin myös mitä herkullisempia aterioita sota-ajasta riippumatta. Tämä on hiukan erikoista, sillä se voi kieliä siitä, että Saksa ei halunnut näyttää päällepäin kärsivänsä sodasta, kun heillä oli tarjota kahvia oikeista kahvipapuisista. Se saattoi myös toisaalta kieliä, että hallituksen edustajilla oli kätensä upseeriston ja armeijan ruokavarastolla, tai kenties he olivat varastoineet ruokaa itselleen. Kuten tuli todettua, tavallinen rahvas joutui säännöstelemään tai epätoivossa he menivät mukaan pimeille markkinoille, mustaan pörssiin tai salakuljetuksiin.³²

Essenissä ollessaan Laurila matkaa Kruppin tehtaalle, jossa hän kertoo pitkälti Kruppin suvun tuhkimotarinaa. Tehdas huolehti työntekijöistään ja asutti heidät tarvittaessa. Laurila mainitsee myös, kuinka saksalaisia kiinnosti se, miten Venäjällä oli asioiden laita. Siellä sosialistinen vallankumous oli täydessä vauhdissa. Kruppin tehtaan työjohtaja solvaa bolshevismia, kuitenkin antaen samalla oman näkemyksen aatteesta:

”Bolshevismi voi olla ymmärrettävä ilmiö Venäjällä, jossa työväestö on vuosisatoja olleet vääryyden ja sarron kohteena. Meillä on täällä töissä venäläisiä sotavankeja, jotka pelkäävät ajatusta joutua pois Kruppin tehtaalta enemmän kuin kuolemaa.”³³

³⁰ Laurila 1920, 62.

³¹ Laurila 1920, 64.

³² Zetterberg *et al.* 1993, 234.

³³ Laurila 1920, 98.

Jälkimmäinen virke voi pitää hyvinkin paikkansa, sillä saksalaiset saivat paljon venäläisiä sotavangeiksi itärintamalta ennen Brest-Litovskin rauhaa maaliskuussa 1918.³⁴ Häätö Saksasta olisi tarkoittanut paluuta takaisin Venäjälle, jossa tilanne oli sekava. Ympärysvallat uhkasivat joka suunnalta, valkoiset eli tsaarivaltaa tukevat ja puna-armeija olivat toistensa kurkussa. Mikäli venäläinen antoi väärän vakaumuksellisen tunnustuksen väärälle osapuolelle, kuolema oli lähes väistämätön.³⁵

Saksalaisten mielialaa Laurila käsittelee ollessaan Reinin Bonnissa, Rüdesheimissä ja Frankfurtissa. Eikä vain tavallisen rahvaan vaan jopa valtiollisen eliitin sisäpiirin mielialoja. Vaikka Bonnin kaupunkilaiset olivat hilpeitä, he eivät enää olleet yhdessä illan pikkutunneille asti ja ylipormestarin kasvoilta saattoi nähdä, että näitä hilpeitä päiviä ei enää montaa ollut.³⁶ Rüdesheimissä retkikunta sai virallisen vastaanoton kaupungilta. Vastassa oli pormestari sekä valtuusmiehet ja maaneuvos. Retkikunta vietiin aamiaispäivälliselle rantahotellille, missä heitä odotti alkupuhe ja viinille tarkoitettu kunnianosoitus. Puheenaihe meni sotaan ja siihen, kuinka se voisi päättyä. Retkikunnan virallinen opas, joka toimi ulkoministeriölle, korosti ettei Saksa ei aio alistua ja ojentaa käpäläänsä Saksaa täysin polkevaan rauhansopimukseen.³⁷ Saksalaisia pelotti kenties eniten se, että he joutuisivat yksin vastuuseen sodasta ja mittaviin maa-alue menetyksiin. Tämä kuitenkin on hiukan ironista, sillä Saksa ja Itävalta-Unkari sanelivat samanlaisia laajoja maa-alue menetyksiä sisältäviä rauhannehtoja Venäjälle Brest-Litovskin rauhan yhteydessä, sekä Romanianle aikaisemmin keväällä 1918.³⁸

Laurila myös nostaa esiin saksalaisia omasta mielestään koskevan erikoisen piirteen. He olivat näet hänen mukaansa taipuvaisia ihailemaan kaikenlaista ulkomaalaista, eritoten ranskalaista ja englantilaista, vaikka nämä olivatkin juuri ne suuret viholliset, joita vastaan Saksa kävi sotaa.³⁹ Tämän hän ajatteli ikään kuin korostavan sitä, että saksalaiset olivat kykeneviä näkemään muissa kansoissa myös hyvää ja jotain ainutlaatuista, kun taas samaa ei voinut välttämättä sanoa muista, kuten juuri sanotuista ranskalaisista ja englantilaisista. Nämä mielellään katselivat omia aikaansaannoksiaan, tai ainakin sellaisen mielikuvan saa Laurilan esittämistä väitteistä.

³⁴ Torbacke *et al.* 1995, 199.

³⁵ Torbacke *et al.* 1995, 260.

³⁶ Laurila 1920, 104-105.

³⁷ Laurila 1920, 115.

³⁸ Torbacke *et al.* 1995, 199.

³⁹ Laurila 1920, 117.

Frankfurtissa ollessaan Laurila totesi olevansa muistojen jäljillä. Hän kertoi pitkälti omista aiemmista kokemuksistaan ollessaan kyseisessä kaupungissa. Hän kertoo keskustelleensa parin vanhemman rouvan kanssa, jotka olivat allapäin ja ennustivat Saksan armeijalle huonoja päiviä. He olivat jo antaneet poikansa Saksan sotaponnisteluihin ja menettäneet nämä kyseiset pojat sodassa. Keskustelu siirtyi siihen, kuinka Saksa oli Laurilan mukaan yhä ”vastustuskykyinen ja raudan luja”, mutta tämä ei tehnyt juurikaan vaikutusta, sillä naisten mukaan oli taistelukunto kuinka hyvä tahansa, taistelutahto voi silti murtua.⁴⁰

Laurilan varsinainen kiertomatka päättyi Frankfurtiin, jonka jälkeen hän palasi takaisin Berliiniin todistamaan Saksan valtakunnan romahdusta ja vallankumousaalloja, jotka perinpohjaisesti muuttivat Saksaa niin poliittisella kuin myös kansallisella tasolla. Kiertomatkinsa aikana Laurilan mielipide saksalaisiin ja Saksaan oli yhä luja ja ihaileva. Hän matkinsa alussa ylisti Jenan suomalaisystävällisyyttä ja saksalaista ylimystöä Rüdeshheimissä, jotka lähestyvän tappion edessä olivat myös valamassa uskoa toisilleen, uskoivat he siihen oikeasti tai eivät.

⁴⁰ Laurila 1920, 140.

Romahduksen tiellä

4.1. Vallankumous ja spartakistikapina

Sodan tultua päätökseen aselevon merkeissä marraskuussa 1918, Saksassa tapahtui valtaisa mullistuksen aalto. Saksan keisari oli lähtenyt maanpakoon, armeija oli tullut takaisin kotiin pää pystyssä vaikkakin silti häpeissään, ja maan poliittinen järjestelmä radikaalisti muuttunut. Friedrich Ebertin johdolla Saksassa oli tehty vallankumous kohtaamatta juurikaan vastarintaa. Näin Saksaan nousi sosialistinen hallitus ja Saksan valtakuntaa seurasi marraskuun 8. päivä tasavalta.⁴¹ Tätä nuorta tasavaltaa seurasi kuitenkin pitkälle 1920-luvulle saakka tappio ja häpeä.⁴² Työväenpuolueella oli alusta alkaen vaikeaa, sillä puolueen sisällä oli jo tasavallan perustamisen aikana erimielisyyksiä siitä, mihin suuntaan aatteen kanssa tulisi edetä. Parlamentaarisesti, toisin sanoen revisionistisesti, vaiko ääriivasemmiston tavoin, mellakoiden ja kumousten voimalla, kuten Venäjällä Leninin johdolla konsanaan. Ebertin johtama parlamentaarinen tie toisaalta sympatisoi ääriivasemmistoa, mutta radikaalisuus olisi saattanut provosoida ympäröivät interventioon, joten he tekivät selkeän pesäeron heihin.⁴³ Ääriivasemmisto nousi avoimeen kapinaan seuraavan vuoden tammikuussa, joka tunnettiin spartakistikapinana. Kapinaa johti kommunistit Rosa Luxemburg ja Karl Liebknecht.⁴⁴

Laurila oli todistamassa näitä tapahtumia, mutta tyytyi lähinnä kritisoimaan vallankumousta, joka tehtiin Ebertin johdolla. Hän näki Ebertin vasemmiston opportunisteina, jotka odottivat vain tilaisuutta, jolloin voisivat kaapata vallan. Näin ollen keisarivalta ei sinänsä ollut mätä tai epäpätevä järjestelmä, vaan nämä opportunistit olivat sen sijaan pahoja.⁴⁵ Hän tukee Paul von Hindenburgin, Saksan armeijan sotakenraalin näkemyksiä tikarinpistotarusta. Sotaa ei hävitty siksi, että armeija olisi antautunut, vaan koska poliitikot puukottivat armeijaa selkään ja halusivat rauhan hinnalla millä hyvänsä, vaikka se tarkoittikin keisarivallan lakkauttamista. Tämä vielä yhdistettynä Laurilan mukaan vanhan järjestelmän kannattajien passiivisuuteen, antoi edellytykset kumoukselle.⁴⁶ Noottia sai myös Yhdysvaltojen presidentti Wilson, joka rauhan eleillään ja oman ohjelmansa esitettyään aiheutti rauhahysteriaa saksalaisten mielissä, täten he olivat valmiita heittämään

⁴¹ Zetterberg *et al.* 1993, 240.

⁴² Wende 2005, 122.

⁴³ Kolb 2005, 11.

⁴⁴ Turk 1999, 102.

⁴⁵ Laurila 1920, 152.

⁴⁶ Laurila 1920, 154.

keisarinsa pois.⁴⁷ Vallankumoukselle ei loppujen lopuksi ollut yksittäistä pääarkkitehtia, vaan se koostui monien asioiden yhteissummasta, mitkä lopulta kulminoituivat aselevon jälkeen. Laurila toteaaakin, että Saksan kansa voi toisaalta vaatia jotain osuutta vallankumouksen tekijäkunniasta, vaikka he eivät olleet päätekijänä.⁴⁸

Spartakistikapinaa Laurila käsittelee tammikuun 5. päivänä 1919, syyttäen heitä bolshevismiin kannattajiksi, ja tässä mielessä Ebertin sosialistit, niin sanotut todelliset vasemmistolaiset olivat pienempi paha kuin kadulla rettelöivät kommunistit. Kapinalliset loivat suuremman bolshevismiin varjon.

”Spartakisteilla oli yleensä sama ansio, mikä Venäjän bolshevisteillakin, he toimivat. Enemmistösocialistit sitä vastoin paljoa enemmän teoretisoivat ja soittivat suuta.”⁴⁹

Edellä mainittu Laurilan kommentti voidaan käsittää siten, että syy spartakistikapinaan löytyi Ebertin väliaikaishallituksesta. Jos he olisivat takavarikoineet aseet tai edes vaivautuneet tekemään jotain ennen kuin anarkia alkoi levitä, koko kapina olisi voinut jäädä toteutumatta. Kunnian spartakistiliikkeen kukistamisesta Laurila antoi vanhalle järjestelmälle, jota oltiin kovaa vauhtia kitkemässä pois uuden järjestyksen tieltä.⁵⁰ Puolustusministeri Gustav Noske armeijan tuella kukisti kapinalliset⁵¹. On sikäli outoa, että Laurila antoi kunnian vanhalle järjestelmälle, sillä Noske oli mukana Ebertin hallituksessa, ja täten osa uutta järjestelmää. Spartakisteilla oli todennäköisesti yhteyksiä Neuvosto-Venäjään, josta he saivat myös esikuvan vallankumoukselle.⁵² Laurila vihjaa, että tämä saattaisi myös olla totta, sillä bolshevismiin leviäminen edesauttaisi Neuvosto-Venäjääkin. Spartakistikapinalle oli toisaalta edullista ympärysvaltojen passiivisuus mahdollisen vallankumouksen estämiseksi. Ebertin väliaikaishallitus pelkäsi interventiota, mutta toisaalta ympärysvalloilla saattoi olla oma lehmä ojassa. Mitä pahemmassa tilassa Saksa olisi, sitä nöyremmin se joutuisi hyväksymään rauhan ehdot.⁵³

Saksalaisten mieliala oli tammikuun kapina-aikana kuin maailmanlopun melskeissä. Laurila nostaa esiin kuitenkin monien rahvaan miesten ja naisten huutelevan kapinallisille kuin myös sotilaille:

⁴⁷ Laurila 1920, 146.

⁴⁸ Laurila 1920, 164.

⁴⁹ Laurila 1920, 178.

⁵⁰ Laurila 1920, 156-157.

⁵¹ Paasivirta 1984, 141.

⁵² Torbacke *et al.* 1995, 224.

⁵³ Torbacke *et al.* 1995, 226.

”Jollei tämä meno pian muutu, niin silloin ei auta muu kuin se, että keisari palaa ja ottaa taasen ohjokset käsiinsä! Hänen aikanaan oli ainakin jotakin järjestystä. Nyt koko Saksa on muuttumassa hulluinhuoneeksi ja ryöväreiden pesäksi!”⁵⁴

Tämänlaiset huudahdukset toivat ilmi toisaalta sen puolen, että keisarivallalle oli kansan keskuudessa rakkautta. Rahvas ei ollut keisarivaltaa vastaan, vaan lähinnä pienporvarit ja työväenluokka, joka oli halukas perustuslaillisiin muutoksiin, jos se loisi hyvät rauhan edellytykset.⁵⁵ Mutta kuten historia todistaa, nämä toiveet menivät hukkaan Versaillesin rauhansopimuksen esittelyn jälkeen.

4.2. Kuinka Saksa romahti?

Kysymys siitä miksi Saksa hävisi sodan, oli runsaasti tutkittu asia jo omana aikanaan. Laurilakin kirjotti omat väittämänsä Saksan sortumisesta. Nämä huomiot ovat mielenkiintoista luettavaa johtuen siitä, että hän toisaalta esittää hyviä näkökantoja ja huomioita ja joissain tapauksissa on eri mieltä nykyisin esitetyistä romahduksen syistä. Ulkomaalaiset tutkijat, pääasiassa ranskalaiset ja englantilaiset hänen mukaansa eivät tiedä Saksan oloista paljoakaan, joten heiltä ei saada kovin syvällisiä tulkintoja. Saksalaiset hänen mukaansa sen sijaan lähestyivät koko asiaa väärältä kannalta. Sen sijaan että etsittiin syitä, pääpaino oli syyllisten ja syntipukkien etsinnässä.⁵⁶ Oikeisto syytti vasemmiston luomaa uutta järjestelmää, vasemmisto syytti vanhaa järjestelmää.

Aikaisempien Laurilan mietteitten valossa hän asettuisi ainakin subjektiivisella tasolla oikeiston puolelle, sillä kuten aikaisemmin esitin, hän tuki tikarinpistoteoriaa, jota oikeisto apostolin tavoin levitti kadulla. Hän myös nostaa esille, että monarkiaa ei tule syyttää epäkohdista, sillä loppukädessä kansa vastaa siitä, kuinka heitä hallitaan. Tässä toisaalta on perää, mutta kuinka paljon kansa voi vastata hallitsijastaan, jos hänellä on suuret valtaoikeudet ja kansalla ei juuri mitään? Laurila kysyy, miten voidaan syyttää monarkiaa, sillä muun muassa Saksan vihollismaat Englanti ja Italia olivat monarkioita, ja selvisivät sodasta voittajina.⁵⁷ Sodan aikana Saksan keisari oli armeijan ylipäällikkö,

⁵⁴ Laurila 1920, 182.

⁵⁵ Kolb 2005, 6.

⁵⁶ Laurila 1920, 204.

⁵⁷ Laurila 1920, 208.

mutta tosiasiaa armeijasta vastasi kenraalit Ludendorff ja Hindenburg, ja tässä asiassa monet tutkijat ovat samaa mieltä.

Oliko sitten Vilhelm II, Saksan keisari syyppää sodan häviöön? Laurilan mukaan ei, sillä hänen puolustukseksi voidaan sanoa, että hän oli hyvin perillä keisarin velvollisuuksista ja oli henkisesti tasapainoinen ja lopulta luopui kruunusta, jottei vallankumousta tapahtuisi.⁵⁸ Tämän lisäksi, kuten Laurila on tuonut esille monta kertaa, keisari oli vallan pidetty saksalaisten keskuudessa. Sodan jälkeen hän ei kuitenkaan lopulta suostunut luopumaan Preussin kuninkuudesta, vaikka luopui Saksan keisariudesta. Mitä tulee rintaman upseeristoon ja Preussin maa-aateliin, heillä oli Laurilan mukaan omat vikansa, mutta heitäkään ei voi syyttää. Maa-aateli oli pöyhkeää ja vanhanaikaiset näkemykset saivat tavalliset rivisotilaat vihaamaan heitä, mutta he edustivat upseeriston lailla sitä jäämäkkyyttä ja esimerkillisyyttä isänmaallisuudesta antamalla henkensä Saksan puolesta.⁵⁹ Huomion arvoista on se, että juuri isänmaallisuus on yksi niistä asioista, joita Laurila piti suuressa arvossa. Upseereita ei voitu syyttää, koska suurin osa vakituisista upseereista olivat jo kaatuneita, ja uusia upseereita ei välttämättä ehditty kouluttaa.

Syy Saksan sortumiseen johtui siitä, että yhdessä kohtaa rintama vain petti, joka johti monien tapahtumien kulkuun. Mutta miksi rintama murtui? Siihen voidaan liittää monia muitakin asioita, kuten sotaväsymys sotilaiden keskuudessa, joka ilmeni kapinointina ja niskurointina. Taistelukunto ja -tahto olivat heikentyneet. Laurila sanoo viitaten kenraali Ludendorffin kirjoittamaan kirjaan, että amerikkalaisten tulo sotaan antoi Ententelle lisäpuhtia, mutta se ei ollut syy häviöön tai romahdukseen.⁶⁰ Tämä onkin sellainen väite, joka menee nykypäivänä ristiin monien muiden aiheeseen perehtyneiden kanssa. Monet sanovat nimenomaan USA:n tulon olleen joko käännekohta tai väistämättömän häviön alku.⁶¹ Juurikin ympärysvaltiojen joukkojen yhdistyminen yhden kenraalin alaisuuteen ja Yhdysvaltojen tulo sotaan olivat ainakin ratkaisevia tekijöitä. Euroopassa oli noin miljoona amerikkalaista sotilasta.⁶² Laurilan mukaan Saksan armeija ei missään vaiheessa virallisesti hävinnyt viholliselle, saati antautunut. Se olisi voinut jatkaa taistelua. Tässä toisaalta voidaan olla samaa mieltä, sillä sota päättyi Saksan osalta ilman minkäänlaista ratkaisevaa taistelua saati laajempia aluemenetyksiä, kun aselepo solmittiin.⁶³ Laurila kiistää Saksan

⁵⁸ Laurila 1920, 213.

⁵⁹ Laurila 1920, 216-217.

⁶⁰ Laurila 1920, 224.

⁶¹ (Ks. Wende 2005, 121).

⁶² Torbacke *et al.* 1995, 218

⁶³ Turk 1999, 100.

romahduksen olevan ulkoisen tekijän eli Saksan vihollisen ansiota, sota-ajan niukkuuden tai liittolaisten antautumisen syytä. Niillä oli merkityksensä, mutta ei ratkaisevaa:

”Saksa olisi kyllä elintarvikepulan puolesta voinut jatkaa yhden talven, sillä se kesti aselepotalvenkin. Mitä tulee vihollisiin, heidän asemansa Venäjän luhistuttua oli valoisampi kuin Saksalla nyt”.⁶⁴

⁶⁴ Laurila 1920, 226-227.

Loppulause

Kaarle Sanfrid Laurilan kiertomatka antaa mielenkiintoisen näkemyksen Saksasta ennen sortumista ja siitä, mihin se lopulta Saksan vei mukanaan. Tutkimuskysymyksenäni oli siis, millainen asenne Laurilalla oli 1918-1919 vuoden Saksaan ja miten hän suhtautui romahdukseen. Olen nostanut esille hänen kiertomatkinsa alun, jossa hän suorastaan suitsutti saksalaista kulttuuria ja kuinka muut entisen Venäjän vaikutuspiirissä olleet Viro ja Latvian Riika ottivat saksalaiset tai saksalaisuuden avosylin vastaan. Koko hänen kiertomatkinsa aikana Saksassa hän pitää Saksaa eräänlaisena roolimallina muille. Saksalaiset olivat avoimia ja nöyriä, ennen kaikkea patrioottisia. Romahdus oli suuri menetys ja katastrofi Saksalle, sekä sen vaikutuspiirissä olleelle Euroopalle.

Väistämättä tulee ajatus siitä, että Laurila halusi olla saksalainen, tai toisaalta oli jo omaksunut saksalaisuutta itseensä. Olihan Suomi Saksan etupiirissä sodan viimeiset kuukaudet, puhumattakaan siitä, että Laurila oli ennen kiertomatkaansa käynyt Saksassa jo aikaisemmin ja saanut sieltä positiivisia vaikutteita ja kokemuksia. Laurila selvästi kannatti keisarillista Saksaa ja vanhaa järjestelmää, koska se toimiva ja tehokas. Miksi vaihtaa suhteellisen hyvää järjestelmää, johon kansa oli valtaosin tyytyväinen? Hän ei sinänsä ole demokratiavastainen, mutta toisaalta sosiaalidemokraattien johtama joukkotyrannia selvästi häiritsi häntä. Ympärysvaltojen armoton Versaillesin rauhansopimus vei Saksaa vain syvemmälle romahdukseen, joka johti uusiin kumouksiin. Ne saksalaiset, jotka antoivat henkensä ja uhrasivat Saksan puolesta, olivat hyveellisiä. Sen sijaan ne saksalaiset, jotka halusivat Wilsonin esittämät naiivit rauhan ehdot, heille Laurila haluaisi todennäköisesti sanoa, että romahdus on osittain teidän syytänne.

Romahduksesta hän antaa mielenkiintoisia näkemyksiä ja syitä, mutta toisaalta hänen alati bolshevismiin kammo piilee hänen ajatustensa takana miltei kokoa ajan. Tuntuu siltä, että hän toisaalta haluaisi vierittää kaiken sen vahingon, joka Saksaa lopulta uhkasi sosialismin syyksi. Toisaalta tämä on ymmärrettävää, sillä Saksa joutui taistelemaan vielä sodan jälkeen tätä aatetta vastaan, joka oli saanut jo jalansijan Venäjällä. Suomikin joutui koetukselle aatteiden välillä, mikä lopulta vei Suomen Saksan syliin. Täten hänen näkemyksiään voidaan ymmärtää. Kaarle Sanfrid Laurilasta ei ole ennen tätä tutkimusta tehty varsinaista tutkimusta ainakaan aatehistorian puolelta, joten hänestä voitaisiin laatia laajemminkin tutkimustyötä. Tutkittavana voisi olla Laurilan kirjoittamat kirjat taiteesta ja estetiikasta tai kenties hänen väitöskirjansa, mikäli tutkijalta löytyy kielipäätä tulkittakseen saksan kieltä.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painetut lähteet

Laurila, K. S. 1920: *Kun Saksa sortui: muistelmia ja vaikutelmia Saksan luhistumisajalta 1918-19*. WSOY, Porvoo.

II Tutkimuskirjallisuus

Hentilä, Marjaliisa & Hentilä, Seppo 2016: *Saksalainen Suomi 1918*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki.

Hyrkkänen, Markku 2002: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere.

Koivisto, Hanne 2016: "Nuoren valtion avohaavat". *Maamme: itsenäisen Suomen kulttuurihistoria*, s.14. Toimittaneet Marjo Kaartinen, Hannu Salmi, Marja Tuominen. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kolb, Eberhard 2005: *The Weimar Republic*. 2nd ed. Routledge, London.

Koskela, Lasse 2005: Sanfrid, Kaarle Laurila. *Suomen kansallisbiografia-verkkajulkaisu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Paasivirta, Juhani 1984: *Suomi ja Eurooppa 1914-1939*. Kirjayhtymä, Helsinki.

Torbacke, Jarl; suomentanut Eskelinen Heikki 1995: "Ensimmäinen maailmansota". *Ensimmäinen ja toinen maailmansota*. Jarl Torbacke, Thomas Magnusson, Niels Erik Rosenfeldt, Jörgen Weibull. 1. painos. Otava, Helsinki.

Turk, Eleanor L. 1999: *The history of Germany*. Greenwood, Westport (Conn.).

Wende, Peter 2005: *A history of Germany*. Palgrave Macmillan, New York.

Zetterberg, Seppo & Winter, J. M. & Eskelinen Heikki 1993: *Muutosten vuosisata. 2, I maailmansota*. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.